

A legeltetési állattartás lehetőségei

Dér Ferenc

A vad és házasított állatok legősibb táplálékforrása a legelő. A legeltetési állattartás az ökológiai egyensúlyt megtartó, környezetbarát volta miatt Európában egyre inkább a figyelem középpontjába kerül.

A világ földterületének több mint 25 százaléka, 3 milliárd hektárnál nagyobb terület gyeppel borított. További 4 milliárd hektár potenciális legelőterületet jelentenek a cserjékkel és fákkal borított erdős területek.

Ez az óriási terület, amely több mint fele a Föld szárazföld területeinek mintegy 1.5 milliárd szarvasmarha egyenértékben számított állatnak (szarvasmarha, bő lény, juh, kecske, ló, tevé) szolgáltat takarmányt úgy, hogy ezen állatok táplálékérték szükségletének több mint 90 százalékát adja.

Az egyes országokban a gyepterületek nagyságát, a gyeppel termőkéességét és kihasználtságát a gyeppre ható ökológiai tényezők, valamint a gyeptermesztés és gyepphasznosítás színvonala jelentősen befolyásolja. Az 1. táblázat első két oszlopa néhány ország művelti területének nagyságát és ebből a gyepterület részarányát mutatja. A gyepterületnek a művelti területhez viszonyított nagyságát legtöbb esetben az adott tájegység ökológiai viszonyai határozzák meg. Általában az eredményes szántóföldi növénytermesztésre alkalmatlan éghajlati, domborzati és talajadottsággal rendelkező területek maradnak gyeppel művelésben. Néhány országban azonban (pl. Hollandia, Dánia) a gyeppel vagy szántó művelés közötti döntést ökonómiai szempontok befolyásolják.

A mezőgazdasági területhez viszonyítva a gyepterület Portugáliában és hazánkban a legkevesebb. Magyarországon 1935-höz viszonyítva a gyepterület csökkenése (27.7 %) jelentősen meghaladja a mezőgazdasági terület csökkenését (12.4 %). Ennek oka abban kereshető, hogy a helytelenül alkalmazott ösztönzési rendszer és közgazdasági szabályozók gyakran a természetföldrajzi korlátok átlépésére, az ökológiai egyensúly megbontására ösztönöznek (Horn és mtsai 1992).

Elég csak utalnunk a torz szabályozók hatására bekövetkezett a szántóföldi gazdálkodásra kevésbé alkalmas dombvidéki és lápi gyepterületek feltörésének, valamint a gyeppel - gabona váltógazdálkodásnak a következményeire.

I. táblázat

A gyepterület részaránya a művelt területből

Ország	Mezőgazdasági terület		Szarvasmarha egyenértékben kifejezett kérődő állatszám 100 ha (1992. évi adat)		A juh-állomány részaránya %
	1000 ha (1990 évi adat)	Ebből gyepterület %	Mezőgazdasági területre db	Gyepterületre db	
Ír Köztársaság**	5.697	82	116	141	11
Egyesült Királyság	17.837	61	88	* 145	26
Volt Szovjetunió	598.820	58	23	39	14
Ausztria	3.500	56	73	130	1
Hollandia	2.026	54	241	446	4
Belgium és Luxemburg	1.490	46	224	486	1
Volt Jugoszlávia	14.084	45	40	88	19
Franciaország	30.628	38	73	193	7
Németország	18.032	37	97	262	20
Bulgária	6.159	33	44	134	35
Görögország	9.189	31	23	73	67
Spanyolország	30.525	31	26	83	45
Románia	14.768	30	43	143	31
Olaszország	16.938	28	57	202	16
Csehország és Szlovákia	6.736	24	66	276	3
Lengyelország	18.793	22	46	207	4
Magyarország*	6.136	19	27	144	15
Portugália	4.022	17	53	314	39
Dánia	2.788	8	79	943	1

* = 1992. évi adat

** = 1988. évi adat

Megjegyezzük, hogy a kis évelő gyepterülettel bíró országok között Dániát azért nem említettük, mert ott a szálastakarmányok nagyrészt a zömében tavaszi árpával felülvetett két és egyéves gyepek (olaszperje, westervoldi perje) adják, így értelemszerűen az évelő gyepterület kevés.

A gyepterületek termőképességét, minőségét legjobban az egységnyi gyepterületen tartott állatok számával lehet jelezni. A táblázat 3. és 4. oszlopában a 100 hektár mezőgazdasági területen és gyepterületen tartott kérődző állatok számát mutatjuk be. Ahol 100 ha művelt területre sok kérődző jut és a gyepterület aránya a művelt területből jelentős, valószínűsíthető a gyepre alapozott állattartás nagymértékű elterjedése. Az adott régió gyepterületeinek minőségét jelzi a juhállomány részaránya is, hiszen a jobb minőségű gyepeken általában szarvasmarhát tartanak, míg a juhtartás a gyengébb minőségű területekre szorul.

Hazánkban a tömegtakarmány termesztés szerkezete az elmúlt fél évszázadban igen jelentősen megváltozott. Amíg az 1930-as évek szálastakarmány gazdálkodására a gyepterületek intenzív hasznosítása és a változás szántóföldi szálastakarmánytermesztés volt a jellemző (2. táblázat), addig napjainkban a szántóföldi szálastakarmányok közül vezető szerepet játszik a silókukorica és a gyepes területek hasznosítása sajnálatosan csökken.

Tömegtakarmány gazdálkodásunk alakulásának elemzésekor fel kell hívni a figyelmet arra a sajnálatos tényre, hogy amíg más szántóföldi növények (kukorica, búza, stb) hektáronkénti termésátlaga a jelzett időszak alatt három- négyszeresére növekedett a gyep és más szántóföldi szálastakarmányok termésátlaga az 1938 évi szint körül mozog vagy annál kevesebb.

Az abszolút értelemben vett kérődző állomány csökkenése mellett csökken a 100 ha gyepterületre jutó tehénlétszám is (4. táblázat).

Annak ellenére, hogy a 100 ha tömegtakarmánytermő területen előállított állati termékek mennyisége 1938-hoz képest megduplázódott, ezekkel az eredményekkel közel sem lehetünk elégedettek.

2. táblázat

A tömegtakarmány termesztés szerkezete 1938-ban és napjainkban

Megnevezés	Termőterület 1000 ha		Termésátlag t/ha	
	1938	1992	1938	1992
Silókukorica	-	243	-	14.0
Csalamádé	79	9	28.3	8.4
Lucerna	225	280	5.8*	4.3*
Vöröshere	128	15	3.8*	2.9*
Baltacim	34	-	3.0*	-
Zabosbükköny	130	-	11.1	-
Takarmányrépa	140	3	25.2	20.7
Herezűves keverék	-	64	-	1.4*
Egyéb takarmánynövény	117	90	-	-
Szántóföldi tömegtakarmány összesen	853	704	-	-
Gyep	1611	1157	1.3*	0.8*
Tömegtakarmány mindösszesen	2.464	1.861	-	-

* = számaértékben

A tömegtakarmánytermő terület változásának egyik oka természetesen a szilastakarmány fogyasztó állatfajok létszámának csökkenése (3. táblázat).

3. táblázat

A kérődző állatlétszám 1938-ban és 1992-ben
(inc.: 1000 db)

Év	Szarvasmarha összesen	Tehén	Juh
1938	1.873	915	1.629
1992	1.159	497	1.752

4. táblázat

100 ha tömegtakarmánytermő területre jutó
kérődző állatlétszám és termelés

Év	Telén	Juh	Tej (l)	Marhahús (l)	Gyapjú (kg)	Juhhús (l)
1938	37.1	66.1	61.850	3.8	329	0.9
1992	26.7	94.1	120.000	14.0	243	1.5

A múlt és jelen e rövid értékelése után a jövő gyepre alapozott állattartásának néhány lehetőségét mutatjuk be.

A szántóföldi növénytenyésztés profítképeségének csökkenése, valamint a tulajdonviszonyok változása a szántóterület csökkenését fogja eredményezni, Az így a szántóművelésből felszabaduló terület szerény becslések szerint is több lesz, mint félmillió hektár. Ezen területek hasznosításának egyik lehetősége a gyepesítés és a gyep legeltetési állattartással történő hasznosítása.

A hagyományosan gyepen tartott gazdasági állatainkkal (szarvasmarha, juh) e helyen nem foglalkozunk, megjegyezve azt, hogy a gyepterületek várható növekedése valószínűsíti a szarvasmarha és juh állomány létszámának növekedését. A gyepterületek jövőbeni legeltetéssel történő hasznosításában várhatóan egyre nagyobb szerepet töltenek be az ezideig hústermelésre nem, vagy csak kismértékben használt állatfajok, például a húsló és a házasított gíz- és dámszarvas.

Húsló tartás

A világpiacon, főként Olaszországban, Franciaországban, Belgiumban és Japánban az elmúlt években nőtt a vágóló és vágócsikó iránti kereslet. Ezt a megnövekedett keresletet az amúgy is kis létszámú loállományunkból jelentkező selejt vágóló és selejt csikó révén nem tudjuk kielégíteni. Célszerűnek tűnik tehát kifejezetten vágóló és vágócsikó előállítás céljára olyan loállományok kialakítása, amelyek tartási viszonyai lényegében megegyeznek a húsmarháéval. Természetesen a két állatfaj tartási és takarmányozási technológiája - éppen az eltérő faji tulajdonságok miatt - néhány ponton el fog térni egymástól. Ezen különbségek tisztázására, valamint a gyepre alapozott húsló tartás technológiájának kialakítása céljából több éve kísérletek folynak a PATE Kaposvári Állattenyésztési Karán.

A hasonló körülmények között tartott, kizárólag legelőfüvet fogyasztó húsmarhák és húslovak élőtömeg változását az 5. táblázaton mutatjuk be.

5. táblázat

A kizárólag legelőfüvet fogyasztó húsmarhák és húslovak élőtömeg változása (Dér, Makray, Stefler 1993.)

	04.28.	05.27.	06.24.	07.27.	
Tehén n=5	424.8	442.8	461.2	434.4	+9.6
Borjú n=5	94.6	127.0	156.8	175.8	+81.2
Kanca n=5	716.0	754.0	763.2	725.6	+9.6
Csikó n=5	99.0	149.4	191.4	222.4	+123.4

Újabb lehetősége a gyepre alapozott állati termék előállításnak a lótej termelés. A kozmetikai ipar és a speciális humán egészségügyi eredmények kielégítésére egyre gyakrabban keresik a lótejet. Ezirányú kísérleteink igazolták, hogy egy 187 napos laktáció alatt kancánként átlagosan 315 liter tej nyerhető a csikó szoptatása mellett.

Gímszarvas és dánvad tenyésztés

A gímszarvas tenyésztés legszélesebb körben Új-Zélandon terjedt el az elmúlt évtized során. A gyepre alapozott állattartás olyan új alternatívájaként jelentkezett ez az ágazat, amely versenyképesnek mutatkozik a húsmarha és juhtartással, mint hústermelő ágazatokkal.

A Kaposvári Állattenyésztési Karon 1984 óta folytatott kísérletek alapján a gímszarvas tartás főbb tapasztalatai a következőkben összegezhetők (Horn és mtsai. 1992):

- a tenyészállatok hasznos élettartama 12-14 év,
- nehézellés csak elvétve fordul elő,
- az üszők 85-92 %-a rendszeresen megellik,
- a szigorú állategészségügyi ellenőrzés alatt tartott állomány húsa korlátozás nélkül exportálható,

- a hazai gímszarvas populáció kiváló genetikai adottságai miatt a jövőben a tenyészállat export lehetősége is reálisnak tűnik.

Összefoglalás

Gyepgazdálkodásunk és a hazai gyepre alapozott állattartás időbeni és regionális összehasonlító elemzése alapján megállapíthattuk, hogy az ágazat jelenleg a mélyponton van. A közeljövőben a szántó művelésből felszabaduló - korábban zömében gyepes területeken a gyepművelés visszaállítása a legkedvezőbb megoldás.

Az így várhatóan megnövekedett gyepterületek hasznosításában a hagyományos gyephasznosító állatfajok mellett célszerű figyelembe venni a gyepre alapozott állati termék előállítás új lehetőségeiként a húsló és domesztikált szarvastartást is.

Szerző: Dr. Dér Ferenc
egyetemi docens, PATE Kaposvár

A legeltetési állattartás lehetőségei

Dér Ferenc

Pannon Agrártudományi Egyetem Állattenyésztési Kar, Kaposvár

A közelmúlt és napjaink állattartásának egyik jelentős problémája a koncentrált állattartó telepek által okozott környezetszennyezés. A gyephasznosító állatfajok esetében az állatállomány nagy telepekre történő koncentrálása - az említett problémán kívül - megnehezíti, esetenként lehetetlenné teszi a gyepterületek legeltetési hasznosítását. A környezetkímélő állattartás iránti igény, a közelmúltban megváltozott tulajdonviszonyok és gazdasági szabályozók egyre sürgetőbben vetik fel a gyepterületek nagyobb mértékű hasznosítását és a gyepre alapozott állattartás korszerű technológiáinak kidolgozását.

A Pannon Agrártudományi Egyetem Kaposvári Állattenyésztési Karán több mint 15 éve foglalkozunk a kérődzők, újabban más gyephasznosító állatfajok legeltetési tartásával és a gyepre alapozott állati termék előállítás technológiájának kidolgozásával.

Ezen kutatások eredményeként ajánlásaink vannak a következő gyephasznosítási módokhoz:

- intenzív és félintenzív gyepterületek hasznosítása tejtermelő tehénállományokkal,
- félintenzív és félextenzív gyepterületek hasznosítása húsmarha állományokkal,
- félintenzív és félextenzív gyepterületek hasznosítása húsló tartással,
- félextenzív és extenzív gyepterületek hasznosítása gímszarvas és dámszarvas tartással.

A következőkben - a megszabott terjedelem miatt - a felsorolt gyepre alapozott állattartási technológiák közül csak a legeltetési tejtermelés és a legeltetésre alapozott lóhústermelés fontosabb mutatóit ismertetjük.

1. Intenzív és félintenzív gyepterületek hasznosítása tejtermelő tehénállományokkal

A szakosított tehenészeti telepeken a zárt, természetsszerűtlen tartás igen sok állategészségügyi, szaporodásbiológiai és anyagcsereforgalmi zavart okozott, amely mind a termelést, mind a gazdaságosságot csökkentette.

A nagy állatlétszám és a központi fejőházban történő fejés lehetetlenné tette a gyepterületek legeltetési hasznosítását.

Az általunk kidolgozott, gyepre alapozott tejtermelési technológia fontosabb jellemzői a következők:

- a tehénlétszám az egymástól elkülönített gulyákban 100-130 egyed
- a tehenek a legeltetési időnyben nappal és éjszaka is a gyepen tartózkodnak
- a fejés a legelőn történik mobil fejőgéppel
- az elletés szezonális, a tehenek februártól április első feléig ellenek.

A vizsgálat 10 éve alatt lehetőségünk volt a gyepen tartott tejtermelő tehenészet termelési és gazdaságossági mutatóit összehasonlítani ugyanolyan genotípusú istállózott tejtermelő állományával. Az összehasonlító értékelést az 1. táblázaton mutatjuk be.

1. táblázat

Legeltetve és istállóban tartott tejtermelő állományok termelési és gazdaságossági mutatói

Megnevezés	Istállózott tartás	Legeltetési tartás
Éves tejtermelés (kg/tehen)	4.940	4.894
1 kg tej önköltsége (az istállózott tartás %-ában)	100	76
Selejtezési %	32	22
Termékenyítési index	3.1	2.1
1 tehenre jutó beruházott tőke (az istállózott tartás %-ában)	100	60
Tényleges profit 1 tehenre (az istállózott tartás %-ában)	100	136

Az összehasonlító vizsgálat tízéves eredményei egyértelműen bizonyítják, hogy a legeltetésre alapozott tejelő tehenészet környezetkímélő volta mellett termelési, takarmánygazdálkodási, szaporodásbiológiai és gazdaságossági szempontokból is méltó versenytársa lehet a hazánkban eddig szinte egyeduralgó istállózott tejelő tehenészetnek.

2. Félintenzív és félextenzív gyepterületek hasznosítása húsló tartással

A külpiaci igények és a kedvező értékesítési ár miatt a hagyományos gyephasznosító állatfajok mellett a húsló tartás a legeltetésre alapozott állati termék előállítás új alternatívájaként jelentkezik. A Kaposvári Állattenyésztési Kar Tanüzemében 1988 óta folynak vizsgálatok a gyepre alapozott húsló tartás technológiájának kidolgozása és a húsmarhatartással történő összehasonlítása céljából. Ezen vizsgálatok fontosabb eredményeit a 2. táblázatban foglaljuk össze.

2. táblázat

Gyepre alapozott húsmarha és húsló tartás termelési és értékesítési mutatói

Megnevezés	Húsmarha	Húsló
A borjak és csikók egy életnapra jutó élőtömeg gyarapodása (Mc.: g) (3 év átlaga)	1.075	1.429
1 ha legeltetett területre jutó élőtömeg termelés (Mc.: kg)	179.0	166.5
Vegyecsisvárú vágóborjú és vágócsikó értékesítési ár (Ft/kg) (1995.III.negyedév)	235-240	220-230

A bemutatott termelési mutatók és értékesítési árak jelzik, hogy a gyepre alapozott lóhústermelés egyik perspektívus, alternatív lehetősége lehet a legeltetési vágóállat előállításnak, amely kiegészíti, de nem helyettesítheti a húsmarhatartást.

A legeltetési állattartás két ismertetett lehetősége és környezetkímélő volta alátámasztja indokolja a gyepterületek jövőbeni nagyobb mértékű hasznosításának szükségességét.